

OBSAH

1. Čím je určován běh dějin?

<i>Josef Branžovský</i>	7
Proti názoru, že běh dějin, řídí nadpřirozená bytost	8
Rozhodují v dějinách věčné ideje?	9
Ideje nejsou prvotní, jsou odrazem společenského života	10
Velký význam idejí plně uznáváme, jejich prvotnost a nadřazenost společenskému bytí popíráme	11
Jak mohou vyrůstat z téhož společenského bytí různé ideje?	12
Neurčuje běh dějin zrození velkých osobností?	14
Ale existují vůbec v dějinách nějaké zákonitosti?	15
Proč jsou nepravdivé buržoazní ideologie na čas účinné	17
PROVĚŘUJEME SI MATERIALISTICKÉ POJETÍ DĚJIN SLEDOVÁNÍM SPOLEČENSKÉHO VÝVOJE	18
Prvobytně pospolný řád	18
Proč se zrodila třídní otrokářská společnost	18
Nejsou ideje přece jen prvotní?	19
Bylo zrození třídní společnosti pokrokem?	20
Když je vývoj nutný, není naše úsilí marné a zbytečné?	21
Feudalismus — další společenská formace	22
Zrození kapitalismu	23
Cesta k socialismu	23
DIALEKTICKÝ A HISTORICKÝ MATERIALISMUS	24
Základní filosofická otázka	24
Zákony dialektiky	25
Cesta lidského poznání	26
Historický materialismus je specifická součást dialektického materialismu	28
Vracíme se k začátku kapitoly	28
Závěry	29

2. Jak se prosazují společenské zákonitosti

<i>Jaroslav Klofáč</i>	31
Dvojitý význam slova „zákon“	32
Za náhodností na povrchu hledíme vnitřní zákonitost	32
Uznat nutnost neznamená být fatalistou	33
Jak si představoval determinaci mechanický materialismus	34
Proč jeho výklad determinismu kritizujeme	35
Indeterministé: lidská vůle není ničím podmíněna, je první příčinou našeho jednání	37
Řetěz příčin a následků je nepřetržitý, není první ani poslední příčiny	38
Chceme-li najít společenské příčiny, nesmíme zkoumat pouze izolované jednotlivce	39
Proč nejednají všichni příslušníci dělnické třídy stejně, když je jejich jednání determinováno	40

V čem tedy vlastně záleží svoboda lidského jednání	41
Svobodný je ten, kdo pozná zákonitosti a vládne jimi	42
Živelný vývoj bez znalosti zákonů společenského vývoje	43
Uvědomělý vývoj využívá znalosti zákonů společenského vývoje	44
Závěry	46

3. Přírodní podmínky v životě společnosti

<i>Jiří Cvekl — Helena Švarcová</i>	47
Příroda mimo nás a v nás	47
O vlivu podnebí na život společnosti...	48
...a vlivu zeměpisných podmínek vůbec	49
Geografické teorie jako ideologické zbraně současné buržoazie	50
V čem mají a v čem nemají geografické směry pravdu	51
Příroda zdrojem prostředků nutných k životu i prostředků nutných k výrobě	52
Kapitalismus a přírodní bohatství	53
Skutečná role přírodního prostředí	54
O rasových rozdílech mezi lidmi	55
K čemu rasismus odedávna sloužil	56
Rasismus ideologickou zbraní buržoazie	57
Přínos naší antropologie v boji proti rasismu	58
Sociální darwinismus — nevědecká analogie přírody a společnosti	59
Jeho kritika	59
Jaký význam má počet obyvatelstva a jeho růst	60
Ideologičnost populačních teorií	62
Malthusiánství: na světě není dost místa pro všechny lidi	62
Proč měl Malthus úspěch	64
Je vývoj populace přírodním či společenským faktorem?	64
Marx odhalil populační zákon kapitalismu	66
Zákonitosti populačního vývoje musíme zkoumat konkrétně	67
Socialistické stanovisko k regulaci porodnosti	67
Závěry	68

4. Výroba — základ společenského vývoje

<i>Eduard Urbánek</i>	70
Práce a myšlení	70
Nepracují i zvířata?	71
Člověk aktivně přetváří přírodu uměle zhotovenými nástroji	72
Prací člověk nejen vyrábí, ale i poznává	74
Práce vytvořila lidský kolektiv a naučila člověka mluvit	74
Co je práce	75
Práce a výroba	76
Způsob výroby je historicky podmíněn	76
Co je součástí výrobních sil: přírodní síly a látky...	77
...nástroje vytvořené člověkem	78
...člověk, který uvádí materiální výrobní síly do pohybu	78
Člověk vyrábí nejen výrobky, ale i své společenské vztahy	79

Co jsou výrobní vztahy a ekonomická základna společnosti	80
Proč se mění výrobní vztahy, proč se střídají ekonomické základy?	82
Výrobní síly určují charakter výrobních vztahů	83
Proč se rozvíjejí výrobní síly?	84
Do jaké míry se mohou výrobní síly současného kapitalismu ještě rozvíjet	86
Morální přežitky — pozůstatek starých výrobních vztahů	87
Výrobní vztahy jsou vztahy lidí — vztahy společenských tříd	87
Zákon souladu výrobních sil a vztahů za socialismu	88
Závěry	89

5. Čím vládnou ideje a co vládne idejemi

<i>Dušan Prokop</i>	91
Co jsou vlastně ideje?	91
Ideje, jež odrážejí skutečnost převráceně	92
Společenské bytí a společenské vědomí	93
Společenské a individuální vědomí	95
Formy společenského vědomí	96
Ideologie je třídní odraz skutečnosti	97
Proč je nutné zkoumat ideologickou stránku forem společenského vědomí	99
Gnoseologické a třídní kořeny idejí	99
Jak spolu souvisí ideologie, nadstavba a formy společenského vědomí	100
Které formy společenského vědomí jsou nejbližší ekonomické základně?	102
Filosofie a morálka	103
V čem je umění ideologické	104
Třídnost ve společenských vědách...	105
...a v přírodních vědách	106
Kultura a ideologie	107
Ideje jsou relativně samostatné	108
Proč mohou být některé ideje vydávány za věčné?	110
Čím je dána vývojová souvislost idejí?	112
Ideje vcházejí do života přes instituce	112
Dialektika idejí a ideologických institucí	114
Jak vzniká, upevňuje se a působí nadstavba	115
Pravdivost idejí se osvědčuje v praxi	116
Závěry	117

6. Dějiny lidstva jsou dějinami třídních bojů

<i>Vladimír Michný</i>	118
Třídy nejsou věčné	119
Podmínky vzniku tříd: nadprodukt...	120
...soukromé vlastnictví	120
Dá se existence tříd odůvodňovat dělbou práce?	122
Není příčinou vzniku tříd násilí?	123
Třídy otrokářského řádu	124

Feudální forma vykořisťování	125
Ekonomické přinucení v kapitalistické společnosti	126
Co jsou společenské třídy	127
Hlavní a vedlejší třídy	127
Sociální skupiny	128
Teorie tříd před Marxem	129
Současná buržoazní ideologie o třídním boji	130
Organizátorská a distribuční teorie tříd	130
Teorie sociální stratifikace a mobility	131
Zkušební kámen: poměr k revoluci a diktatuře proletariátu	133
Poměr třídy a jednotlivce	133
Třídy vedou třídní boje	134
Ekonomický boj proletariátu	135
Ideologický boj proletariátu	136
Politický boj proletariátu	137
Revoluční strana — organizátorka boje proletariátu	138
Ekonomický, politický a ideologický boj neexistují odděleně	139
Třídní boj zasahuje všude	140
Třídy a společenský pokrok	140
Závěry	142

7. Jsou revoluce nutné?

<i>Miloš Kaláb</i>	143
Náša doba je érou socialistických revolucí	143
Éra buržoazních revolucí a revoluční boje před ní	144
Vývoj je jednotou evolučních a revolučních procesů	146
Revoluce je nejen objektivní zákonitostí, ale i programem	148
Jak se dívají na revoluci anarchisté a reformisté	149
Může imperialismus „přerůst“ bez revoluce v socialismus?	150
Proč je socialistická revoluce nejvyšším typem společenské revoluce	151
Čím se liší socialistická revoluce od buržoazní	152
Přerůstání demokratické revoluce v socialistickou	152
Spojenci proletářské revoluce	153
Komunisté v čele současného protiimperialistického hnutí	154
Stát jako diktatura vládnoucí třídy	155
Proč nastoluje socialistická revoluce diktaturu proletariátu	157
Kdy je možná parlamentní cesta k socialismu	158
Závěry	160

8. Dva společenské řády na kolbišti dějin

<i>Ladislav Hrzal</i>	161
Je možné zabránit válce?	161
Změnil se imperialismus?	162
Imperialismus se nezměnil, ale změnil se poměr sil	163
Čím se projevuje zahnívání imperialismu	163
Krise imperialismu začíná Velkou říjnovou revolucí	165
Osvobozující se kolonie už neupevňují moc imperialismu, stávají se mírovou silou	166

Novokolonialismus — pokus zachránit vládu nad koloniemi	168
Sily socialismu a míru nezadržitelně rostou	170
Marxismus o podstatě válek	171
Válce je možné zabránit	172
Kdy se zrodila idea mírového soutěžení	174
Jak rozumět mírovému soužití	175
Jak chápou mírové soužití buržoazní ideologové?	178
Křičáci antikomunismu...	179
...a revanšismu	181
Různé odstíny amerického antikomunismu	182
Závěry	184

9. Marxismus a současná buržoazní ideologie

<i>Jaroslav Klofáč</i>	185
Soutěžení dvou ideologií	185
V čem je zásadní protiklad proletářské a buržoazní ideologie	186
Buržoazní ideolog nevidí pro stromy les	189
Jak mohou fakta zakrývat skutečnost	190
Kritika buržoazních zlořádů jako obhajoba kapitalismu	192
Buržoazní ideolog zatemňuje smysl svobody a demokracie	193
Nový háv pro starý reformismus	194
Buržoazní ideolog vykládá společnost „exaktně“ fyzikálními zákony	197
Skutečná přírodovědecká exaktnost	198
Buržoazní ideologie a marxismus	199
XXII. sjezd a boj proti buržoazní ideologii	200
Závěry	203

10. O výstavbě socialismu a komunismu

<i>Pavel Machonin</i>	204
Historie prověřila marxistickou teorii	205
Vybudovali jsme socialistickou ekonomiku	205
Jak jsme prohloubili socialistickou demokracii	207
Skončilo přechodné období od kapitalismu k socialismu	208
Socialismus je jednotná společnost bez antagonistických rozporů	208
V čem je tajemství převahy socialismu?	209
Socialismus je neporazitelný	211
Co už je u nás nepochopitelným včerejškem	212
Společné rysy socialismu a komunismu	212
V čem je komunismus vyšší vývojovou fází?	213
XXII. sjezd a charakteristika komunismu	215
Komunismus není utopií	216
Komunismus uspokojí všechny rozumné potřeby lidí	217
Komunismus rozvine všestrannou lidskou osobnost	218
Co musíme připravit pro vybudování komunismu	219
Jak se zrodí člověk s novou komunistickou morálkou	220
Jak se změnil socialismus v komunismus	221

Prvky komunismu působí už dnes	222
Závěry	224

11. O kulturní revoluci

<i>Marie Huláková</i>	226
Buržoazní kulturní revoluce	226
Základní charakter socialistické kulturní revoluce	228
Dějiny vyvrátily reformistickou tezi: napřed proletariát kulturně pozvednout, aby mohl vládnout	229
Obecné a zvláštní rysy kulturní revoluce v různých socialistických zemích	230
Tři základní úkoly kulturní revoluce	232
První úkol: zpřístupnit vzdělání a kulturu všem	233
Pouhá gramotnost lidu v socialismu nestačí	234
Druhý úkol: převzít kulturní dědictví minulosti a vytvořit kulturu novou	236
Proč se od sebe kultury liší	237
Dvojitá kultura v třídních společnostech	238
Pokroková a reakční kultura	239
Čím se liší nová socialistická kultura od kultury minulosti	241
Nejen duchovní, ale i materiální kultura	242
Rozdíly mezi materiální a duchovní kulturou	244
Třetí úkol: výchova a převýchova pro socialistickou společnost	245
Vychovávat celého člověka	246
Změna objektivních podmínek je rozhodující	247
Úloha socialistické inteligence	247
Závěry	248

12. O smyslu dějinného vývoje

<i>Ludvík Svoboda</i>	250
Člověk hledal za dějinnými událostmi ideu nebo zásah boží	250
Dvě období buržoazní filosofie dějin	251
Palackého a Masarykova filosofie českých dějin	252
Vědecký výklad historie nehledá účely, ale příčiny	253
Vědecky postavený problém — nevědecká odpověď	253
Vědecký a nevědecký výklad dějin	254
Můžeme hovořit o „smyslu dějin“?	256
Existuje dějinný pokrok?	257
Co vlastně rozumíme pokrokem?	258
Domnělá a skutečná role osobností	259
Buržoazní ideologie o lidových masách	260
Co je však vsutku lid?	261
V čem spočívá jeho úloha v dějinách?	262
Dialektika subjektivního a objektivního	263
Proč uznáváme subjektivní faktor v dějinách, když vycházíme z objektivních zákonitostí	264
Závěry	265
Literatura	266
Rejstřík jmen	269
Rejstřík věcný	270